

ISLOMDA GENDER TENGLIK VA AYOLLAR HUQUQI MASALALARI

Pardayeva Dilshoda

O‘zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi

“Xalqaro munosabatlar va jahon siyosati”

mutaxassisligi 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada islom dinida ayollarning huquqlari, ularning jamiyat hayotida tutgan o‘rni, ahamiyati, mavqeyi haqida so‘z boradi. Islom dini paydo bo‘lgunga qadar ayollarga bo‘lgan munosabat hamda Islom kirib kelgandan keyin ayollarga berilgan huquqlar o‘zaro taqqoslanib, chuqur tahlil qilingan.

***Kalit so‘zlar:** gender tenglik, ayollar huquqi, jamiyat, ta’lim, oila, nikoh, meros, moliyaviy masalalar*

Hozirgi kunda global miqyosda muhokama va munozaralarga sabab bo‘lib kelayotgan mavzulardan biri- bu gender tenglik masalasidir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining kambag‘allikni yo‘q qilish hamda dunyoni yaxshilashga qaratilgan “Barqaror rivojlanish maqsadlari” deb nomlanuvchi dasturda belgilab qo‘yilgan 17 maqsadning beshinchisi sifatida gender tenglikning keltirilishi ham ushbu masalaning ahamiyatli ekanligining isboti deyish mumkin. Gender tengligi deganda barcha odamlar, jinsidan qat’iy nazar, ayolmi yoki erkak jamiyatda teng huquq, mas’uliyat va imkoniyatlarga ega bo‘lishi nazarda tutiladi. Gender tengsizligi muammosining hal qilinishi butun dunyo mamlakatlari va ularda yashovchi fuqarolar uchun birdek foydali va manfaatli bo‘lishi ehtimoldan holi emas. Xususan, gender tengligi ayollar va qizlarga nisbatan zo‘ravonlikning oldini oladi. Bundan tashqari bu iqtisodiy farovonlik uchun ham zarurdir. Ma’lum qilinishicha, ayollar va erkaklarni teng qadrlaydigan jamiyatlar nisbatan xavfsizroq va sog‘lomroq hayot kechiradilar. Shu boisdan ham,

ayollarga nisbatan zo‘ravonlikning oldini olishning eng yaxshi yo‘li sifatida gender tengligini targ‘ib qilishni keltirish mumkin.

Islom dinida ayollar masalasiga e‘tibor qaratiladigan bo‘lsa, shuni ta‘kidlash mumkinki, Islom dinida har bir insonning jamiyatda o‘z o‘rni va o‘ziga yarasha hurmati bor ekanligi bayon etilgan. Shu jihatdan, musulmon jamiyatida ayollarning o‘rni, ularning haq-huquqlari masalalariga alohida e‘tibor qaratib kelingan. Islomda ayol va erkak teng huquqli hisoblanadi, biror jins tahqirlanib biror jins vakili yuqori sanalmagan. Ayollar ham erkaklar kabi bir xil huquq va majburiyatlarga ega bo‘lib, erkaklar kabi yaxshi munosabat ko‘rsatilishi va hurmat qilinishi lozimligi belgilangan.

Islom dinida ayollar o‘rni qay darajada ekanligini yaxshiroq bilish va baholay olish uchun islom dini kirib kelgunga qadar ayollarning jamiyatda o‘rni qanday bo‘lganligini ko‘rib chiqish lozim. Tarixga nazar tashlaydigan bo‘lsak, johiliyat davrida ayollarning deyarli huquqlari bo‘lmagan. Islom dini paydo bo‘lishidan oldin ayollarga zulm qilish, ularni odam o‘rnida ko‘rmaslik, ularni meros qilib kimgadir berib yuborish, moliyaviy huquqlardan, ya‘ni merosdan mahrum qilinish kabi holatlar mavjud bo‘lgan. Bundan tashqari, johiliyat davrida arablar uchun qiz farzand tug‘ilishi isnod hisoblanib, tug‘ilgan chaqaloqni tiriklay ko‘mib yuborganliklari haqida dalillar mavjud. Islom dini kirib kelganidan keyin ayolga insoniylik huquqlari qaytarilib berildi. Islom arab jamiyatining tuzilishini, ayollarga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirdi, gender rollarini isloh qildi. Professor William Montgomerining tadqiqotiga ko‘ra, Islom ayollarning holatini yaxshilagan, ularga huquqlar bergan.¹ Ba‘zi tadqiqotchilar ta‘kidlashicha, Islomda ayollar XX asrgacha bo‘lgan ba‘zi G‘arb mamlakatlariga qaraganda ko‘proq huquqlarga ega bo‘lganlar. Misol uchun, Fransiyada qonunchilikka muvofiq ayollar huquqlarini cheklash 1965-yilga kelibgina bekor qilingan.² Ungacha fransuz qonunchiligi ko‘ra ayollar huquqlarida cheklovlar mavjud bo‘lgan.

¹ Maan, Bashir and Alastair McIntosh. "The whole house of Islam, and we Christians with them.

² Badr, Gamal M. (Winter 1984), „Islamic Criminal Justice“ // The American Journal of Comparative Law (https://uz.m.wikipedia.org/w/index.php?title=The_American_Journal_of_Comparative_Law&action=edit&redlink=1) 32 (1): 167—169 [167-8]

Garvard universitetining huquqshunos professori Noa Fildman qayd etadiki: “Inglizlar barcha mustamlakalarda bo‘lgani kabi o‘z qonunlarini musulmonlarga ham qo‘lladilar, maqsad esa bitta edi – ayolni islom qonunlari bergan huquqdan mahrum qilish. Buni gender tenglik yo‘lidagi rivojlanish deb atash mushkuldir”.¹ Ushbu fikrlar Islom dini kirib kelgandan keyin ayollarning umumiy holati yaxshilanganligi, ularning jamiyatda o‘rni va ahamiyati ortganini yana bir bor tasdiqlaydi.

Islom dini muqaddas kitobi Qur’oni karimda keltirilishicha, Alloh taolo barcha insonlar, jinsidan qat’iy nazar, teng ekani va ularni bir jondan yaratganini bayon qiladi: “*Ey, odamlar! Sizlarni bir jon (Odam)dan yaratgan va undan jufti (Havvo)ni yaratgan hamda ikkisidan ko‘p erkak va ayollarni yaratgan Rabbingizdan qo‘rqingiz!...* ” (Niso surasi 1-oyat.) Shuning uchun ham musulmon jamiyatida, musulmon dunyosida erkak va ayol huquqlari teng o‘laroq, birining huquqlari boshqasidan ustun qo‘yilmaydi.

Ba’zi jihatlarda, masalan moliyaviy tomonlama ayol kishining huquqlari biroz pastroq. Buning ham o‘z hikmati bor. Masalan, meros masalasida ayollarga kamroq taqsim qilinadi. Nima uchun deganda, ayol kishining moliyaviy sarf-xarajati kamroq bo‘ladi, shunga qaramasdan ayollar meros olish huquqiga ega bo‘lib, Islom tarqalishidan oldin bu huquq ilgari faqat erkakning qarindoshlariga berilgan. Annemari Shimmel aytadiki, „Ayol o‘rnini islomgacha bo‘lgan davr bilan solishtirganda, Islom qonunlari ostidagi ayol holatining bunday o‘zgarishlari ulkan taraqqiyotni anglatardi; qonunga muvofiq ayol o‘z boyligini boshqarish huquqiga ega bo‘ldi“.² Tan olib aytish kerakki, Islom ayollarga katta huquq va erkinliklar bergan holda, ularning, ya’ni ayollarning jamiyatdagi o‘rni va ahamiyatini sezilarli darajada oshirdi.

Islom dini ayollarning sha’nini ko‘tarib, ularning turmush tarzini go‘zallashtirgan. Payg‘ambarimiz sollallohu alayhi vasallam ayollarga o‘z erlariga itoat qilishni, erkaklarga esa jufti halollariga mehribonlik qilishni buyurganlar. Qizlarni majburlab erga berish, ularning mollarini yeyishni man qilganlar. Chunki johiliyat davrida ayollar meros ololmas, agar biror kishiga qiz farzand ko‘rganining xabari berilsa,

¹ Noah Feldman (March 16, 2008). „Why Shariah?“. New York Times.

² Schimmel (1992) p.65

g‘azablanganidan yuzlari qorayib, bo‘zarib ketar edi. Alloh taolo Qur’oni karimda ularning bu holatini bunday bayon qiladi:

“Qaysi birlariga qiz (ko‘rgani haqida) xushxabar berilsa, g‘azabi kelib, yuzlari qorayib ketadi. U (qiz)ni kamsitgan holda, olib qolish yoki (tiriklay) tuproqqa qorish (to‘g‘risida o‘y surib), o‘ziga xushxabar berilgan narsaning «yomon»ligidan (oriyat qilib) odamlardan yashirinib oladi. Ogoh bo‘lingizki, ularning bu hukmlari juda yomondir (“Nahl” surasi, 58-59 oyatlar).

Islomda erkak va ayol o‘rtasida hech qanday farq bo‘lmay, ular o‘zaro teng huquqli hisoblanadi, chunki ikkalasiga ham yaxshilik uchun bir xil mukofot va yomonlik uchun bir xil jazo va’da qilingan. Qur’oni karimda shunday deyilgan:

“Erkaklarning ayollar ustidagi haqlari kabi ayollarning ham erkaklar ustidagi haqlari bordir”. (2:226)

Qur’on mo‘minlarga xitob qilar ekan, ko‘pincha "mo‘min erkak va ayol" iborasini ishlatib, erkak va ayolning burchlari, huquqlari, va fazilatlari bo‘yicha tengligini ta’kidlaydi. Unda shunday deyilgan: *“Albatta, muslimlar va muslimalar, mo‘minlar va mo‘minalar, davomli itoatkor erkaklar va davomli itoatkor ayollar, sadoqatli erkaklar va sadoqatli ayollar, sabrli erkaklar va sabrli ayollar, hushuli erkaklar vahushuli ayollar, sadaqa qiluvchi erkaklar va sadaqa qiluvchi ayollar, ro‘za tutguvchi erkaklar ro‘za tutguvchi ayollar, farjlarini saqlovchi erkaklar va farjlarini saqlovchi ayollar, Allohni ko‘p zikr qilguvchi erkaklar va Allohni ko‘p zikr qilguvchi ayollar – o‘shalarga Alloh mag‘firatni va ulug‘ ajrni tayyorlab qo‘ygandir”. (Ahzob surasi, 35-oyat.)*

Islom dinida nafaqat ayol va erka teng qilib qo‘yilgan balki erkaklarga ayollarga nisbatan yaxshi muomalada bo‘lishga, ularning haqlarini ado qilishga chaqirilgan. Qur’oni karimda ayollarga zulm qilgan yoki yomon muomala qilgan erkaklarga nasihat qilingandi: *Ey, imon keltirganlar! Sizlarga ayollarni zulm-la merosga olish halol emas. Ochiq fohisha ish qilmasalar, bergan narsalaringizning ba’zisini olish uchun ularni zo‘rlilik-la ushlab turmang va ular ila yaxshilikda yashang. Agar ularni*

yoqtirmasangiz, shoyadki, Alloh siz yoqtirmagan narsada ko'pgina yaxshiliklarni qilsa. (Niso surasi, 19-oyat).

Islom dini ayollarning sha'ni, obro'si, qadr-qiymatini ko'klarga ko'tardi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Islomda ayol mutlaqo mustaqil shaxsdir. U o'z nomidan har qanday shartnoma yoki vasiyatni tuzishi mumkin. U ona, umr yo'ldosh, opa-singil va qiz sifatida meros olish huquqiga ega. U erini tanlashda mukammal erkinlikka ega. Islomgacha bo'lgan Arabistonning butparast jamiyati o'z farzandlarini tiriklayin ko'mib tashlagan qiz bolalariga nisbatan aql bovar qilmaydigan noto'g'ri qarashga ega edi. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bu odatga mutlaqo qarshi edilar. Ularga qiz farzandlarini qo'llab-quvvatlashlari ular uchun do'zax olovidan parda bo'lishini ko'rsatdi. Ayol uchun eng yomon musibat eri vafot etganida va beva ayol sifatida bolalarni boqish mas'uliyati uning zimmasiga tushadi. Ayol har doim ham pul topish uchun tashqariga chiqmaydigan Sharq dunyosida bevalik muammolarini ta'riflab bo'lmaydi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) bevalar masalasini qo'llab-quvvatlaganlar. Xotinlarining aksariyati bevalar edi. Beva ayollar kamdan-kam hollarda qayta turmush qurishga ruxsat berilgan davrda Payg'ambarimiz o'z izdoshlarini ularga uylanishga undagan. U har doim bevalarga yordam berishga tayyor edi va izdoshlarini ham shunday qilishga undadi. Abu Hurayra roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: Nabiy sollallohu alayhi vasallam: *"Beva ayolga yoki kambag'alga (yordam berishga) sa'y-harakat qilgan kishi Alloh yo'lidagi mujohid (jangchi) yoki kechasi namozga turib, kunduzi ro'za tutuvchi kabidir"*.

Islomda ayol ona sifatida katta hurmatga ega. Qur'oni Karim bir qancha oyatlarda ona haqlari haqida so'z yuritadi. Musulmonlarni onalariga hurmat-ehtirom ko'rsatishni va hatto kofir bo'lsalar ham ularga yaxshi xizmat qilishni buyuradi. Shariat ayollarni ham erkaklarni ham ruhiy va aqliy jihatdan teng deb biladi. Ular o'rtasidagi asosiy farq, jismoniy sohada mehnat taqsimotining adolatli printsipiga asoslanganligidir. Bunda ayol kishi erkak kishiga nisbatan jismoniy zaifroq bo'lganligi bois, erkakka mashaqqatliroq ishlarni yuklaydi va uni oilani saqlashga mas'ul qiladi. Uyni boshqarish, bolalarni tarbiyalash va o'qitishni esa ayolga yuklaydi, bu sog'lom va

farovon jamiyat qurish vazifasida muhim ahamiyatga egadir. Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, Islom dinida ayollar katta haq-huquqlarga ega bo‘lib, ularga ko‘plab imkoniyatlar berilgan. Islom dini paydo bo‘lguniga qadar ayollarga qilingan adolatsiz munosabatlar, razilliklarga Islom dini kirib kelishi bilan chek qo‘yildi. Ayollar jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lib, ularning qadri-qiymati va ahamiyati yanada oshdi, ayollar haq-huquqlari himoyaga olindi. Hozirgi davrga kelib esa ba’zi islom davlatlarida ayollar huquqlarining buzilish holatlarini uchratish mumkin, bu kabi muammolar esa ayollar huquqlarini himoya qilish, gender tenglik masalasini ahamiyatini yanada oshirmoqda hamda butun dunyo hamjamiyatini ushbu muammoni hal qilish uchun harakatga kelishga undamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Maan, Bashir and Alastair McIntosh. “The whole house of Islam, and we Christians with them.
2. _Law&action=edit&redlink=1) 32 (1): 167—169 [167-8]
3. Noah Feldman (March 16, 2008). „Why Shariah?“. New York Times.
4. <https://sammuslim.uz/oz/islam/juma/05032021-y-islomda-ayollar-huquqi>
5. Schimmel (1992) p.65
6. J. Hamroqulov. “Ayollar islom nigohida”. <http://old.muslim.uz/index.php/ayollar-sahifasi/item/2440-ajollar-islom-nigo-ida>
7. Jamal Badawi The status of women in Islam
8. „СЕКСУАЛЬНЫЕ ДОМОГАТЕЛЬСТВА В АРАБСКИХ СТРАНАХ «Международный Центр междисциплинарного образования»“
9. „Закон о домогательствах к женщинам в Египте | Institut Blijnego Vostoka“
10. https://www.iium.edu.my/deed/articles/woman_quran.html
11. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Islom_dinida_ayol